„Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne" 59,2 (2026), s. 179-194

ISSN 2956-6185
https://doi.org/10.31261/SSHT.2026.59.2.02

Ks. ARKADIUSZ WUWER
Uniwersytet Śląski w Katowicach
https://orcid.org/0000-0001-9741-4522

DZIECKO, RODZINA, KOŚCIÓŁ. DOBRO WSPÓLNE W LISTACH BISKUPÓW DO DZIECI

THE CHILD, THE FAMILY AND THE CHURCH: THE COMMON GOOD IN BISHOPS' LETTERS TO CHILDREN

Abstract

Listy biskupów adresowane bezpośrednio do dzieci stanowią słabo rozpoznany materiał badawczy w naukach o rodzinie, teologii pastoralnej i katolickiej nauce społecznej. Artykuł analizuje wybrane wypowiedzi papieży oraz biskupów diecezjalnych kierowane do dzieci w różnych kontekstach kościelnych: przy inicjacji sakramentalnej, progach edukacyjnych, w sytuacjach kryzysowych, w programach duszpasterskich oraz przy wydarzeniach angażujących wspólnotę Kościoła. Celem badania jest ukazanie, w jaki sposób kategoria dobra wspólnego zostaje przełożona na język doświadczenia dziecka. Głównym wynikiem jest odróżnienie retorycznych rejestrów wypowiedzi od czterech form komunikowania treści teologiczno-społecznych: obrazu, opowieści, świadectwa i zaproszenia. W tej strukturze dziecko zostaje potraktowane jako podmiot zdolny do odpowiedzi na miarę wieku, natomiast dorośli zachowują odpowiedzialność za warunki jego wzrastania i ochrony.

Bishops' letters addressed directly to children remain a little-studied source in family studies, pastoral theology and Catholic social teaching. The article examines selected texts by popes and diocesan bishops written for children in diverse ecclesial contexts: sacramental initiation, educational transitions, pastoral programmes, moments of crisis and events involving the wider Church community. The study asks how the principle of the common good is translated into the language of children's experience. Its main finding is a distinction between rhetorical registers and four forms of communicating theological and social content to children: image, story, testimony and invitation. In this structure, the child is treated as a subject capable of responding according to age and experience, while adults remain responsible for the conditions of the child's growth and protection.

Wprowadzenie

Pytanie o dziecko rzadko znajduje się w centrum klasycznych ujęć dobra wspólnego. W katolickiej nauce społecznej kategoria ta była rozwijana przede wszystkim jako zasada porządkująca życie dorosłych członków wspólnoty.

Doświadczenie dziecięce pojawiało się zwykle pośrednio: przez rodzinę, wychowanie, szkołę, katechezę albo odpowiedzialność rodziców i wychowawców. Taka perspektywa jest zrozumiała, ponieważ dziecko nie tworzy samodzielnie struktur społecznych, od których zależy jego rozwój. Zarazem właśnie ono pozwala sprawdzić, czy dobro wspólne zostało określone w sposób wystarczająco precyzyjny. Osoba zależna od dorosłych, dopiero wprowadzana w język wiary, normy i uczestnictwo, odsłania znaczenie warunków, relacji i instytucji, bez których godność pozostaje deklaracją ogólną[1].

Sobór Watykański II określa dobro wspólne jako „sumę warunków życia społecznego", dzięki którym osoby, rodziny i zrzeszenia mogą pełniej i łatwiej osiągać własną doskonałość[2].

W odniesieniu do dziecka taka zasada wymaga dalszej konkretyzacji. Warunki życia społecznego nie stanowią w tym przypadku abstrakcyjnego ładu instytucjonalnego, lecz przybierają postać dóbr i relacji, takich jak dom rodzinny, poczucie bezpieczeństwa, stabilna obecność osób dorosłych, proces wychowania, inicjacja religijna, wspólnota parafialna, szkoła, możliwość wyrażania własnego zdania oraz skuteczne mechanizmy ochrony prawnej i społecznej. Dziecko uczestniczy w dobru wspólnym, ale czyni to na miarę wieku, zależności i stopniowo rozwijanej sprawczości. Zasadniczy ciężar tworzenia środowiska jego rozwoju pozostaje zaś po stronie dorosłych, rodziny, Kościoła oraz instytucji społecznych.

Tak ustawiona perspektywa prowadzi do pytania o teksty, w których Kościół zwraca się bezpośrednio do dzieci. List biskupa kierowany do dziecka ma szczególną strukturę komunikacyjną. Autor przemawia z pozycji urzędu, ale adresatem jest osoba, której rozumienie wiary, rodziny, sakramentu i wspólnoty dopiero kształtuje się przez relację z dorosłymi. Dobro wspólne zostaje więc wypowiedziane wobec kogoś, kto nie jest jeszcze uczestnikiem życia społecznego w sensie pełnej odpowiedzialności, lecz już rozpoznaje gesty troski, zaufania, wdzięczności, modlitwy i solidarności.

Problem badawczy artykułu można zatem ująć w pytaniu: w jaki sposób listy papieży i biskupów Kościołów lokalnych adresowane do dzieci przedstawiają dobro wspólne w relacji dziecko–rodzina–Kościół? Analiza obejmuje także formę komunikacji: dobór obrazów, sposób prowadzenia argumentacji, zakres odpowiedzialności powierzanej dziecku oraz obecność dorosłych jako pośredników i gwarantów warunków wzrastania. Teza artykułu głosi, że badane listy tworzą rozproszony, lecz rozpoznawalny typ komunikacji pastoralnej, w którym treści teologiczno-społeczne zostają przekładane na język dziecięcego doświadczenia. Dobro wspólne zostaje w nich związane z codziennymi środowiskami życia

[1] Por. Papieska Rada „Iustitia et Pax", *Kompendium nauki społecznej Kościoła*, Kielce 2005, s. 105-159, 164-170, 185-196; P. d'Ornellas, *La Lettre aux enfants. Que votre joie soit parfaite!*, Rennes, 8.04.2018, informacja o liście: https://rennes.catholique.fr/demarche-synodale/320691-mgr-dornellas-adresse-aussi-une-lettre-pastorale-aux-enfants-et-jeunes/ [dostęp: 6.07.2026].

[2] Sobór Watykański II, Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes* (1964), nr 26.

dziecka, a podmiotowość dziecka zostaje uznana bez przenoszenia na nie odpowiedzialności właściwej dorosłym.

1. Stan badań i podstawa teoretyczna

Refleksja nad dobrem wspólnym ma w nauce społecznej Kościoła trwałą pozycję. Współczesne opracowania łączą tę kategorię z godnością osoby, pomocniczością, solidarnością i uczestnictwem. Istotne pozostaje rozróżnienie między dobrem wspólnym a prostą sumą interesów jednostkowych lub interesem instytucji. W ujęciu personalistycznym chodzi o taki porządek relacji, praktyk i instytucji, który umożliwia rozwój osoby we wspólnocie, a wspólnocie nadaje charakter służebny wobec godności człowieka[3]. Dla niniejszej analizy szczególnie ważne jest relacyjne rozumienie dobra wspólnego. Pozwala ono pytać o środowiska, w których dziecko uczy się odpowiedzialności, oraz o granice tej odpowiedzialności – o to, co dziecko może wziąć na siebie, a co musi pozostać po stronie dorosłych.

Drugie pole badań stanowi refleksja nad dzieckiem jako osobą wzrastającą w rodzinie. Dokumenty Kościoła akcentują pierwszeństwo rodziny jako podstawowego miejsca przyjęcia życia, wychowania oraz przekazu wiary. *Familiaris consortio* ukazuje rodzinę jako wspólnotę życia i miłości, a *Gravissimum educationis* przypomina o szczególnej odpowiedzialności rodziców za wychowanie[4]. Współczesne nauki o rodzinie oraz pedagogika katolicka dopowiadają, że środowisko rodzinne nie działa w izolacji: jest wspierane albo osłabiane przez szkołę, parafię, kulturę komunikacji, warunki ekonomiczne życia i instytucje opieki[5]. Z tego powodu dobro dziecka trzeba rozumieć jako dobro osobowe i relacyjne zarazem.

Trzecie pole dotyczy listu pasterskiego jako formy posługi słowa biskupa. Badania genologiczne i teologiczno-pastoralne opisują list pasterski jako wypowiedź oficjalną, związaną z urzędem, adresowaną do określonej wspólnoty i zwykle ukierunkowaną na interpretację sytuacji, formowanie sumienia oraz wskazanie sposobu działania[6]. List do dziecka mieści się w tym obszarze, ale wymaga

[3] Por. *Słownik katolickiej nauki społecznej*, red. P. Mazurkiewicz, P. Burgoński, K. Sulej, J. Węgrzecki, A. Wysocki, Warszawa 2024, hasła: „dobro wspólne", „pomocniczość", „solidarność", „uczestnictwo"; S. Fel, *Dobro wspólne jako wartość i zasada etyczno-społeczna*, „Zeszyty Naukowe KUL" 64,1-2 (2021), s. 121-136.

[4] Por. Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Familiaris consortio* (1981), nr 36-40; Sobór Watykański II, Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim *Gravissimum educationis*, nr 3.

[5] Por. *Nauki o rodzinie. Szanse i wyzwania dziedziny i dyscypliny naukowej*, red. W. Kućko, Warszawa 2024; *Życie rodzinne w dyskursie nauk o rodzinie*, red. J. Stala, E. Osewska, Tarnów 2024; M.L. Opiela, *Integralny rozwój i wychowanie dziecka w pedagogii katolickiej*, „Studia Pastoralne" 19 (2023), s. 100-117.

[6] Por. M. Tragarz, *Problematyka listów pasterskich Konferencji Episkopatu Polski w latach 2000–2019 w świetle wyzwań współczesności*, Tarnów 2022; M. Wojtak, *List pasterski – pragmatyczny aspekt wzorca gatunkowego*, w: *Znak językowy w pejzażu semiotycznym*, red. J. Gardzińska, A. Maciejewska, Siedlce 2003, s. 185-198; A. Draguła, *Listy, których nie było*, „Roczniki Teologiczne" 68,1 (2021), s. 23-41.

osobnego potraktowania. Zmienia się bowiem układ adresatów: dziecko jest bezpośrednim rozmówcą, natomiast rodzice, katecheci, duszpasterze i parafia pozostają obecni jako kontekst odbioru. Tekst listu ma więc charakter wieloadresowy, choć jego powierzchowna forma może sprawiać wrażenie prostego komunikatu.

W tym miejscu ujawnia się luka badawcza. Istnieją opracowania o dobru wspólnym, wychowaniu religijnym i listach pasterskich, jednak rzadko spotykają się one w pytaniu o słowo biskupa skierowane bezpośrednio do dzieci. Tymczasem właśnie ta sytuacja pozwala uchwycić praktyczne konsekwencje zasad nauki społecznej Kościoła. Godność osoby uzasadnia traktowanie dziecka jako poważnego adresata. Pomocniczość chroni pierwszeństwo rodziny i porządkuje rolę instytucji wspierających. Solidarność opisuje odpowiedzialność dorosłych wobec tych, którzy mają ograniczoną sprawczość. Uczestnictwo pozwala mówić o dziecięcej odpowiedzi: modlitwie, wdzięczności, trosce o innych, słuchaniu, udziale w liturgii oraz prostych gestach pojednania[7]. Ochrona stanowi kryterium podstawowe, ponieważ przemoc, zaniedbanie lub instrumentalizacja dziecka naruszają samą możliwość uczestnictwa[8].

Ujęcie to zabezpiecza analizę przed dwiema redukcjami. Pierwsza polegałaby na traktowaniu listów do dzieci jako wyłącznie materiału katechetycznego, bez znaczenia dla refleksji społecznej. Druga sprowadzałaby dziecko do figury retorycznej, służącej dorosłym do mówienia o niewinności, przyszłości albo nadziei. Artykuł przyjmuje inną perspektywę: dziecko jest realnym adresatem słowa kościelnego, a jednocześnie osobą zależną od środowiska, które nie wynika z jego decyzji. Dobro wspólne rozpoznaje się tu przez relację między dziecięcą podmiotowością a odpowiedzialnością dorosłych.

Założenia badawcze opierają się przede wszystkim na nauce społecznej Kościoła katolickiego oraz na badaniach nad listem pasterskim jako gatunkiem wypowiedzi kościelnej. Pedagogika religijna i psychologia rozwoju dziecka pozostają w tle niniejszych rozważań. Mogłyby one szerzej wyjaśnić, w jaki sposób dziecięcy odbiorca rozumie język wiary, wspólnoty i odpowiedzialności oraz jakie formy przekazu są dla niego poznawczo dostępne. Pełne włączenie tej perspektywy wymagałoby jednak innego projektu badawczego: analizy recepcji, etapów rozwoju religijnego i sposobów rozumienia tekstu przez dzieci. Niniejszy artykuł pozostaje przy lekturze wypowiedzi kościelnych, wskazując zarazem kierunek możliwego poszerzenia badań.

2. Korpus źródeł i metoda analizy

Korpus podstawowy tworzą teksty papieży i biskupów Kościołów lokalnych adresowane bezpośrednio do dzieci. Kryterium włączenia do analizy stanowi dziecięcy adresat, a nie ranga dokumentu, długość wypowiedzi czy jednolitość

[7] Por. Papieska Rada „Iustitia et Pax", *Kompendium nauki społecznej Kościoła*..., s. 160-196.
[8] Por. tamże, s. 238-245; Konwencja o prawach dziecka, preambuła oraz art. 3, 12, 19, 27.

sytuacji duszpasterskiej. Zgromadzone źródła obejmują zatem listy papieskie i wypowiedzi biskupów diecezjalnych, teksty pierwszokomunijne, misyjne, hagiograficzne oraz programowe. Tak szeroki zakres nie pozwala na uogólnienia statystyczne, ale umożliwia porównawczy opis powtarzalnych rozwiązań retorycznych i teologiczno-pastoralnych.

W obrębie korpusu papieskiego szczególne znaczenie mają trzy wypowiedzi. List Jana Pawła II *Tra pochi giorni* z 1994 r. prowadzi dzieci do domu rodzinnego, sakramentów świętych i modlitwy. List Benedykta XVI do dzieci Papieskiego Dzieła Dziecięctwa Misyjnego z 2007 r. wprowadza adresata w perspektywę misyjną oraz powszechność Kościoła. Orędzie Franciszka na I Światowy Dzień Dzieci z 2024 r. łączy zaś język dziecięcego doświadczenia z tematami pokoju, braterstwa i elementarnych gestów społecznych. Zestawienie tych tekstów pokazuje, że sposób, w jaki papieże zwracają się do dzieci, nie tworzy jednego modelu, zachowuje jednak wspólną cechę: uznaje dziecko za osobę zdolną do relacji z Bogiem, Kościołem i drugim człowiekiem.

Drugą grupę źródeł stanowią listy biskupów diecezjalnych kierowane do dzieci przygotowujących się do Pierwszej Komunii Świętej, zwłaszcza teksty powstałe podczas pandemii. W materiale polskim należą do niej listy Jana Kopca, biskupa gliwickiego, oraz Andrzeja F. Dziuby, biskupa łowickiego, obydwa napisane w 2020 r. W analogicznym kontekście powstały listy Stanislava Stolárika, biskupa Rožňavy na Słowacji, oraz Salvatore R. Matano, biskupa Rochester w Stanach Zjednoczonych. Do tej grupy należą także teksty niemieckojęzyczne: listy skierowane do dzieci pierwszokomunijnych przez Rainera Marię kard. Woelkiego, arcybiskupa Kolonii, Helmuta Diesera, biskupa Aachen, oraz Hermanna Glettlera, biskupa Innsbrucka. Materiał ten uzupełnia oficjalną informację diecezji Essen o piśmie biskupa Franza-Josefa Overbecka do dzieci, których Pierwsza Komunia została w czasie pandemii przełożona. Sam tekst listu nie jest dostępny w całości; znany jest jedynie z omówienia i cytatów zamieszczonych na stronie internetowej diecezji.

W obrębie tej grupy widać różne sposoby pastoralnego opracowania tej samej sytuacji. Woelki koncentruje się na podtrzymywaniu więzi z dziećmi oczekującymi na sakrament, Dieser interpretuje doświadczenie pandemii przez odwołania biblijne, a Glettler łączy wyjaśnienie przesunięcia uroczystości z namysłem nad komunią jako wspólnotą. Informacja diecezji Essen pozwala natomiast wskazać u Overbecka na akcent położony na uznaniu dziecięcego rozczarowania, modlitwie i więzi wspólnotowej. Zestawione teksty pokazują, że pandemiczny list do dziecka stał się szerszą formą komunikacji pastoralnej w sytuacji, w której decyzje dorosłych bezpośrednio wpływały na dziecięce oczekiwanie na sakrament. Biskup pomagał wtedy nazwać rozczarowanie, podtrzymać znaczenie Eucharystii i oddzielić sens sakramentu od organizacyjnej daty uroczystości.

Zebrane źródła uzupełniają listy powstałe poza bezpośrednią sytuacją kryzysową, zwykle kierowane do dzieci w związku z Pierwszą Komunią Świętą. Należą do nich: list José Cordeiro, biskupa diecezji Bragança-Miranda w Portugalii

z 2019 r.; list Giuseppe Giudicego, biskupa diecezji Nocera Inferiore-Sarno we Włoszech, z 2012 r., oraz przesłanie Earla Boyei, biskupa diecezji Lansing w Stanach Zjednoczonych z 2026 r. Osobną część stanowią wypowiedzi programowe i duszpasterskie: list Andrzeja Przybylskiego, arcybiskupa metropolity katowickiego, do dzieci tejże archidiecezji z 2026 r.; list Pierre'a d'Ornellasa, arcybiskupa Rennes, Dol i Saint-Malo, z 2018 r.; list António Marto, biskupa Leiria-Fátima z 2007 r., oraz pismo Enrica Trevisiego, biskupa Triestu, napisane z okazji liturgicznego wspomnienia św. Mikołaja. Zakres źródeł poszerza także inny list biskupa Franza-Josefa Overbecka do dzieci rozpoczynających naukę w szkole podstawowej, znany w omówieniu i cytatach z diecezjalnej strony internetowej. Przykład ten, chociaż niekompletny, ma jednak znaczenie, gdyż wykracza poza kontekst sakramentalny: biskup zwraca się do dziecka w momencie przejścia między przedszkolem a szkołą, a więc w sytuacji, w której rodzina, edukacja, lekcja religii i religijna interpretacja codzienności spotykają się w jednym doświadczeniu wzrastania.

Podstawa źródłowa obejmuje zatem dziewiętnaście jednostek: trzy wypowiedzi papieskie oraz szesnaście tekstów biskupów diecezjalnych lub oficjalnych informacji diecezjalnych o tych tekstach. Dotyczy ona sytuacji sakramentalnych, kryzysowych, szkolnych i programowych w dziewięciu krajach. Badanie tych źródeł ma charakter jakościowy, hermeneutyczny i porównawczy. Nie zmierza do rekonstrukcji całej historii kościelnej komunikacji z dziećmi ani do oceny skuteczności duszpasterskiej poszczególnych listów. Jego celem jest odczytanie układu znaczeń, w którym dobro dziecka zostaje powiązane z dobrem wspólnym. W centrum uwagi znajdują się cztery elementy: obraz dziecka jako adresata, relacja dziecko–rodzina–Kościół, zakres dziecięcej odpowiedzialności oraz sposób, w jaki tekst zakłada obecność dorosłych jako pośredników, świadków i gwarantów ochrony. Ustalenia mają więc charakter interpretacyjny. Ich wartość polega na uchwyceniu powtarzalnego typu komunikacji pastoralnej, dotąd rozproszonego w tekstach o różnej randze i genezie.

Źródła powstały w kilku językach: polskim, niemieckim, włoskim, portugalskim, francuskim, słowackim i angielskim. Lektura opiera się na wersjach oryginalnych tam, gdzie były one dostępne; w przypadku dwóch źródeł z Essen – na oficjalnych omówieniach zawierających cytaty. Wielojęzyczny charakter źródeł wymaga ostrożności przy interpretowaniu pojedynczych sformułowań, nie osłabia jednak wniosków formalnych, ponieważ powtarzalność obrazu, opowieści, świadectwa i zaproszenia jest widoczna niezależnie od języka tekstu źródłowego.

3. Rejestry retoryczne i formy komunikowania treści teologiczno-społecznych dzieciom

Dalszy wywód porusza się na dwóch poziomach: rejestru i formy. Rejestr retoryczno-komunikacyjny opisuje sposób prowadzenia całej wypowiedzi wobec

adresata – jej ton, dystans lub bliskość, relację między nadawcą a odbiorcą. Forma komunikowania treści oznacza natomiast konkretny sposób przekazu, dzięki któremu pojedyncza treść teologiczno-społeczna zostaje udostępniona dziecku. Jeden rejestr może realizować się w różnych formach, a jedna forma może występować w różnych rejestrach; rozróżnienie to porządkuje dalszy tok rozważań.

List do dziecka można opisać jako wariant komunikacji pastoralnej o podwójnej determinacji genologicznej: pozostaje wypowiedzią biskupią, związaną z urzędem i troską o poprawność doktrynalną. Zarazem jest to tekst, którego forma musi dostosować się do adresata dopiero wchodzącego w rozumienie wiary i wspólnoty[9]. Stawką jest coś więcej niż uproszczenie języka: teologia zostaje wprowadzona w dziecięcy horyzont doświadczenia, a sama forma komunikacji staje się częścią przekazu[10].

Na poziomie rejestru retoryczno-komunikacyjnego, czyli sposobu organizowania wypowiedzi wobec adresata, sytuacji pastoralnej i oczekiwanej odpowiedzi odbiorcy, badane teksty nie są jednorodne. Listy kierowane bezpośrednio do dzieci najczęściej posługują się rejestrem narracyjnym, w którym obraz, wspomnienie albo krótka scena prowadzą do znaczenia religijnego i społecznego. W dokumentach adresowanych do dorosłych odpowiedzialnych za wychowanie częściej dominuje rejestr normatywny: zasada, diagnoza i wezwanie do działania. Teksty pisane w rejestrze programowym porządkują duszpasterstwo przez bezpośrednie nazwanie metody. W materiale diecezjalnym widoczne są również rejestr misyjny oraz rejestr dialogiczny, gdy list wyrasta z wcześniejszego słuchania dzieci. To rozróżnienie ma charakter narzędziowy: rejestry przenikają się, lecz pokazują, że dziecięcy adresat wpływa na sposób prowadzenia wypowiedzi.

Najważniejszy wynik analizy formalnej dotyczy jednak nie samych rejestrów, lecz czterech form komunikowania treści teologiczno-społecznych: obrazu, opowieści, świadectwa i zaproszenia. Nie są one wyłącznie środkami stylistycznymi. Pełnią funkcję hermeneutyczną: pośredniczą między doktryną a doświadczeniem dziecka, zachowując powagę treści i ograniczony zakres dziecięcej odpowiedzialności. Forma listu ujawnia więc, jak Kościół rozumie podmiotowość dziecka i jak rozkłada odpowiedzialność między dzieckiem a dorosłymi.

Pierwszą formą jest obraz. U Jana Pawła II żłóbek prowadzi do domu, matki, ojca i rodzinnej pamięci. U Franciszka proste gesty codzienności – pozdrowienie, prośba o pozwolenie, przeprosiny i wdzięczność – stają się językiem pokoju i braterstwa. U bp. Andrzeja Przybylskiego prezent prowadzi do refleksji nad darem, dawcą i wdzięcznością, a stół pomaga rozumieć Eucharystię jako przestrzeń spotkania i wspólnoty. W informacji diecezji Essen o liście Franza-Josefa Overbecka

[9] Por. Sobór Watykański II, Dekret o pasterskich zadaniach biskupów *Christus Dominus* (1964), nr12-14.

[10] Por. Papieska Rada ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji, *Dyrektorium o katechizacji*, Kielce 2020, s. 224-231, 235-237; Franciszek, Adhortacja apostolska 2013 *Evangelii gaudium*, nr 139-141.

wspomniana jest linijka dołączona do przesyłki dla dzieci rozpoczynających szkołę. Jest ona przedmiotem łączącym codzienność edukacyjną z doświadczeniem wzrastania, pomocy i obecności Boga. W ten sposób obraz przygotowuje dziecko do przyjęcia i zrozumienia pojęcia dobra wspólnego. Najpierw pojawia się ono jako doświadczenie bliskości, troski, wdzięczności i wzajemności, zanim zostanie nazwane za pomocą języka teorii i definicji.

Drugą formę stanowi opowieść. Enrico Trevisi opowiada o św. Mikołaju jako człowieku wiary, hojności i troski o ubogich. Jan Paweł II prowadzi narrację od świętowania do modlitwy dziecka za rodzinę i świat. Helmut Dieser tłumaczy dzieciom doświadczenie pandemii za pomocy biblijnej historii o uciszeniu burzy na jeziorze. Opowieść przesuwa akcent z normy abstrakcyjnej na normę rozpoznawaną w wydarzeniu, biografii i przykładzie. Dziecko nie otrzymuje tylko nakazu, lecz zostaje wprowadzone w ciąg znaczeń, w którym może odnaleźć własne miejsce.

Kolejnym sposobem komunikowania treści jest świadectwo. Biskup występuje jako pasterz, ale także jako osoba odsłaniająca własną pamięć, wdzięczność lub sposób przeżywania wiary. Benedykt XVI dziękuje dzieciom za listy i rysunki, traktując ich gest jako część relacji osobistej i kościelnej. Biskup Boyea odwołuje się do wspomnień swojej Pierwszej Komunii św., a António Marto przywołuje własne dzieciństwo, aby mówić o zaufaniu i łasce. W takich miejscach autorytet biskupa zostaje osadzony nie tylko w urzędzie, lecz także w wiarygodności osoby, która podejmuje relację i mówi z własnego doświadczenia.

Czwarta forma ma charakter zaproszenia. Dziecko zostaje wezwane do odpowiedzi możliwej „tu i teraz": modlitwy, wdzięczności, udziału w liturgii, pomocy ubogim, troski o chorych. Papież Franciszek ujmuje to wezwanie przez elementarne gesty grzeczności i wdzięczności, dostępne dziecku każdego dnia. Arcybiskup Przybylski konkretyzuje zaproszenie, wskazując grupy parafialne, wspólnoty misyjne oraz codzienne sytuacje, w których dziecko może mówić o Jezusie. W listach pandemicznych – biskupów Kopca, Dziuby, Stolárika, Woelkiego, Diesera i Glettlera – zaproszenie przybiera formę prośby o pamięć modlitewną o najbliższych i wspólnocie parafialnej. Zaproszenie odróżnia list do dziecka od komunikatu o dziecku. Adresat otrzymuje realną przestrzeń do odpowiedzi, ale nie zostaje obciążony odpowiedzialnością strukturalną. Dobro wspólne zostaje ukazane przez małe, dostępne praktyki, które formują zdolność widzenia drugiego człowieka.

Zestawienie rejestrów i form pozwala doprecyzować tezę artykułu. List do dziecka okazuje się osobną sytuacją komunikacyjną w obrębie posługi słowa biskupa: treść teologiczno-społeczna zostaje w nim przełożona na świat dziecięcego doświadczenia, zachowując swoją powagę. Obraz, opowieść, świadectwo i zaproszenie tworzą podstawowy mechanizm tego przekładu. Dzięki nim dziecko zostaje potraktowane jako rzeczywisty adresat słowa kościelnego, zdolny do odpowiedzi właściwej swojemu wiekowi i doświadczeniu, a zarazem pozostający pod ochroną odpowiedzialności dorosłych.

4. Rodzina, parafia i sakrament

W badanych listach rodzina stanowi pierwsze środowisko dobra dziecka. Jan Paweł II wychodzi od obrazu Bożego Narodzenia, aby mówić o domu rodzinnym, matce, ojcu, rodzeństwie i pamięci pierwszych doświadczeń wiary. Ten sposób prowadzenia wypowiedzi pozostaje bliski teologii rodziny rozwijanej w *Familiaris consortio*, ale w liście do dzieci zostaje osadzony w porządku ich codziennego doświadczenia. Rodzina ukazana jest tu jako miejsce, w którym dziecko najpierw rozpoznaje, że dobro ma postać relacji: obecności dorosłych, twarzy, gestów, rytuałów, modlitwy, wspólnego stołu i daru przyjmowanego z wdzięcznością.

Z perspektywy katolickiej nauki społecznej rodzina konkretyzuje zasadę pomocniczości. Ma pierwszeństwo wobec innych instytucji, ale potrzebuje ich wsparcia. Przyjęcie życia, troska rodziców, rytm domu, przekaz wiary i elementarne formy odpowiedzialności tworzą podstawową przestrzeń społecznego uczenia się. Arcybiskup Przybylski ujmuje tę intuicję przez obraz prezentu: dziecko zostaje poprowadzone od rzeczy otrzymanej ku osobie dawcy, pracy, trosce i wdzięczności. W dziecięcym doświadczeniu prezentu odsłania się antropologiczny sens dobra jako rzeczywistości zależnej od więzi, a nie tylko od posiadania rzeczy.

Parafia stanowi konkretną postać Kościoła lokalnego w środowisku wzrastania dziecka. W listach pierwszokomunijnych pojawia się jako miejsce przygotowania, liturgii i świętowania. Jej funkcja jednak wykracza poza organizację uroczystości. Parafia pomaga dziecku odczytać sens sakramentu, a rodzicom przypomina, że przygotowanie pierwszokomunijne nie ogranicza się do terminu, stroju, fotografii ani rodzinnej reprezentacji. Listy komunijne próbują przesunąć akcent z oprawy wydarzenia na Eucharystię, modlitwę, przygotowanie serca oraz udział we wspólnocie wierzących.

Szczególnie wyraźnie widać to w listach z 2020 r., powstałych w czasie pandemii, których interpretacyjną rolę omówiono już podczas prezentacji korpusu. Przesunięcie Pierwszej Komunii Świętej było dla instytucji problemem bezpieczeństwa sanitarnego i organizacji duszpasterstwa, ale dla dziecka oznaczało przerwanie oczekiwania budowanego przez wiele miesięcy. Ujawnia się tu wyraźne napięcie między dobrem osobistym i wspólnotowym: dziecko ma prawo do radości sakramentalnej, a zarazem uczy się, że Eucharystia należy do życia Kościoła, w którym decyzje podejmowane są także z uwagi na bezpieczeństwo słabszych.

Eucharystia jest w tych tekstach miejscem styku rodziny, katechezy i parafii. Dziecko przygotowujące się do Pierwszej Komunii Świętej uczestniczy w procesie prowadzonym przez rodziców, katechetów i duszpasterzy. Jakość tego procesu zależy od spójności przekazu. Gdy rodzina, parafia i katecheza mówią różnymi językami, sakrament łatwo zostaje odczytany jako obowiązek, ceremonia albo element rodzinnego prestiżu. Gdy środowiska działają zgodnie, dziecko otrzymuje czytelny horyzont sensu: Eucharystia staje się dobrem osobistym, ale dojrzewa we wspólnocie.

Ustalenia tej części należy ograniczyć do poziomu lektury tekstu. Zgromadzone źródła pozwalają opisać sposób konstruowania dziecięcego adresata, dobór rejestru wypowiedzi oraz formy przekładania treści teologiczno-społecznych na język doświadczeń dziecka. Nie pozwala natomiast rozstrzygać, jak dzieci rzeczywiście rozumiały te listy, jak je zapamiętały ani jaki wpływ duszpasterski wywarły one w konkretnych wspólnotach.

5. Podmiotowość dziecka i granice uczestnictwa

Analizowane listy przypisują dziecku realną zdolność do odpowiedzi, ale nie absolutyzują jego sprawczości. Dziecko może modlić się, dziękować, przepraszać, przebaczać, uczestniczyć w liturgii, dzielić się i zauważać potrzeby innych. Z perspektywy instytucjonalnej są to ograniczone praktyki. W perspektywie katolickiej nauki społecznej mają jednak znaczenie podstawowe, ponieważ wprowadzają w relacyjność, uczą uznania drugiego człowieka i kształtują elementarną odpowiedzialność za wspólne dobro. Uczestnictwo dziecka zaczyna się od codziennych praktyk, zanim stanie się kategorią społeczną lub obywatelską.

Jan Paweł II przypisuje dziecięcej modlitwie znaczenie teologiczne i eklezjalne. Prośba papieża o modlitwę jest wyrazem traktowania dziecka jako osoby zdolnej do uczestniczenia w sprawach Kościoła i świata przez relację z Bogiem. W listach pandemicznych podobny mechanizm pojawia się wtedy, gdy dzieci są proszone o modlitwę za rodziców, kapłanów, chorych i wspólnotę parafialną. Modlitwa poszerza horyzont odpowiedzialności dziecka: obejmuje własne pragnienie sakramentu, bliskich oraz tych, których cierpienie dziecko zna pośrednio. Nie chodzi o przeniesienie na dziecko ciężaru sytuacji kryzysowej, lecz o włączenie go w formę odpowiedzi proporcjonalną do jego dojrzałości.

Papież Franciszek w orędziu na I Światowy Dzień Dzieci uważa uczestnictwo za elementarne formy grzeczności – drobne gesty szacunku i wdzięczności praktykowane każdego dnia. W języku pedagogiki można je opisać jako formy socjalizacji moralnej. W nauce społecznej Kościoła są początkiem uczestnictwa i solidarności. Dziecko, które uczy się dziękować, przepraszać i naprawiać relacje, stopniowo rozpoznaje, że drugi człowiek wymaga uznania. Dobro wspólne kształtuje się więc także w sposobie odnoszenia się do najbliższych, zanim zostanie nazwane zasadą życia społecznego.

Listy misyjne, hagiograficzne i programowe wprowadzają dziecko w logikę daru. Benedykt XVI ukazuje przyjaźń z Chrystusem jako dobro, które wzrasta przez dzielenie się nim. Biskup Trevisi odwołuje się do św. Mikołaja, aby pokazać chrześcijański sens hojności, troski o ubogich i radości dawania. Arcybiskup Przybylski zaprasza dzieci do grup parafialnych, wspólnot misyjnych, pomocy ubogim i chorym oraz do mówienia o Jezusie w rodzinie, szkole i wśród przyjaciół. Te praktyki nie mają charakteru politycznego ani instytucjonalnego, ale rozwijają

wyobraźnię społeczną. Dziecko uczy się, że posiadanie, wiara i radość nie zamykają się w nim samym.

Szczególne miejsce zajmuje list bp. Pierre'a d'Ornellasa z Rennes. Powstał on po wizytach pasterskich, podczas których biskup słuchał pytań i propozycji dzieci. Dzięki temu dzieci występują w tekście jako adresaci słowa kościelnego, ale także jako uczestnicy sytuacji, z której list wyrasta. Ich głos zostaje potraktowany jako ważny dla rozeznania pastoralnego, choć sama interpretacja i odpowiedzialność za jej sformułowanie pozostają po stronie biskupa. Z perspektywy eklezjologicznej jest to przykład uczestnictwa, które uznaje wartość dziecięcego doświadczenia, a zarazem zachowuje różnicę między głosem dziecka a dorosłą odpowiedzialnością za rozeznanie.

Kluczowe pozostaje rozróżnienie między uczestnictwem dziecka a odpowiedzialnością za struktury, które kształtują jego życie. Listy biskupów mogą zachęcać dziecko do modlitwy, wdzięczności, troski, zadawania pytań, gestów pojednania i udziału w liturgii. Są to formy odpowiedzi dostępne na jego etapie rozwoju. Nie należy jednak sugerować, że dziecko ponosi odpowiedzialność za decyzje dorosłych, organizację życia rodzinnego, bezpieczeństwo instytucji ani przezwyciężanie kryzysów wspólnotowych. To rozróżnienie ma znaczenie antropologiczne i etyczne: pozwala uznać podmiotowość dziecka, a zarazem chroni je przed ciężarem, którego nie powinno dźwigać. W tej proporcji ujawnia się dojrzałość kościelnej komunikacji z dziećmi.

6. Ochrona dziecka jako kryterium wiarygodności

Ochrona dziecka wyznacza granicę, bez której refleksja nad dobrem wspólnym pozostaje niepełna. W odniesieniu do najmłodszych nie można mówić o rozwoju, uczestnictwie, rodzinie i wspólnocie bez odniesienia do bezpieczeństwa, słuchania, prewencji oraz odpowiedzialności dorosłych. Współczesny kontekst kościelny, naznaczony kryzysem nadużyć, każe czytać listy kierowane do dzieci także pod kątem spójności słowa i praktyki. Słowo pasterskie, które mówi o zaufaniu, bliskości, sakramencie i miłości Boga, zakłada istnienie realnych mechanizmów ochrony. Tam, gdzie ich brakuje, język troski traci wiarygodność[11].

W tym miejscu powraca znaczenie zasady pomocniczości. Skoro rodzice pozostają pierwszymi odpowiedzialnymi za dziecko, szkoła, parafia, państwo i instytucje ochrony powinny współtworzyć środowisko, w którym rodzina może wypełniać swoje zadania. W odniesieniu do dziecka pomocniczość obejmuje więc nie tylko wsparcie wychowania, lecz także troskę o bezpieczeństwo relacji, jasne

[11] Por. Franciszek, List apostolski motu proprio *Vos estis lux mundi* (2023); Dykasteria Nauki Wiary, *Vademecum dotyczące wybranych kwestii proceduralnych w zakresie postępowania w przypadkach nadużyć seksualnych popełnianych przez duchownych wobec małoletnich*, wersja 2.0 (5.06.2022); Biuro Delegata KEP ds. Ochrony Dzieci i Młodzieży i in., *Ochrona małoletnich i bezbronnych oraz pomoc pokrzywdzonym wykorzystaniem seksualnym w Kościele w Polsce. Raport za 2025 r.*, Warszawa 2026.

zasady kontaktu z małoletnimi, procedury zgłaszania krzywdy oraz gotowość na przyjęcie głosu dziecka. Konwencja o prawach dziecka przypomina, że dziecko, ze względu na swoją niedojrzałość, wymaga szczególnej troski i ochrony prawnej, a jego rozwój potrzebuje atmosfery szczęścia, miłości i zrozumienia[12]. Godność dziecka domaga się zatem uznania, które znajduje potwierdzenie w realnych zabezpieczeniach instytucjonalnych.

Badane listy najczęściej mówią o ochronie dziecka pośrednio: przez odniesienia do rodziny, sakramentu, zaufania, modlitwy, świętości, pokoju i uczestnictwa. Właśnie dlatego trzeba pytać o warunki wiarygodności takiego słowa. Jeżeli dziecko zostaje uznane za adresata wypowiedzi o miłości Boga i wspólnocie Kościoła, listy zakładają środowisko, które potrafi potwierdzać tę miłość i tę wspólnotę w praktyce. Bezpieczeństwo, możliwość bycia wysłuchanym, poszanowanie granic oraz dostępność procedur reagowania na krzywdę tworzą podstawowy kontekst odczytania pozostałych kategorii omawianych w artykule.

Odpowiedzialność dorosłych ma także wymiar świadectwa społecznego. Dzieci uczą się dobra wspólnego, obserwując konkretne praktyki: dotrzymywanie słowa, uznawanie własnych błędów, respektowanie granic, reagowanie na krzywdę, rozwiązywanie konfliktów i gotowość mówienia prawdy. List biskupa, choć formalnie adresowany do dzieci, odsłania również jakość środowiska tworzonego przez dorosłych. Gdy wspólnota mówi dziecku o dobru, wiarygodność tego słowa zależy od warunków, w których dobro dziecka jest faktycznie chronione. Dopiero w takich warunkach język troski, zaufania i wspólnoty zachowuje swój pastoralny sens.

Zakończenie

Listy biskupów adresowane do dzieci pokazują dobro wspólne w perspektywie warunków, w których dziecko wzrasta, uczy się wiary i rozpoznaje swoje miejsce wśród innych. Analizowane teksty nie prowadzą do systematycznego wykładu nauki społecznej Kościoła katolickiego. Ich znaczenie ujawnia się raczej w tym, jak mówią o domu, sakramencie, modlitwie, parafii i odpowiedzialności dorosłych. Dobro wspólne przybiera tu postać konkretnych relacji, rytuałów i praktyk, dzięki którym dziecko może doświadczać przynależności, stopniowo rozumieć sens wiary i podejmować pierwsze formy uczestnictwa. Relacja dziecko–rodzina–Kościół staje się w ten sposób przestrzenią, w której zasada dobra wspólnego oraz zasady pomocniczości, solidarności, uczestnictwa i ochrony nabierają praktycznego, wychowawczego wymiaru.

Najważniejsze ustalenie artykułu dotyczy sposobu, w jaki listy biskupów organizują słowo kierowane do dziecka. Zgromadzone źródła pokazują, że komunikacja kościelna z dziećmi wymaga czegoś więcej niż tylko prostszego języka.

[12] Konwencja o prawach dziecka, preambuła oraz art. 3, 12, 19, 27; por. Dykasteria Nauki Wiary, Deklaracja *Dignitas infinita* (2024), nr 18-22.

Potrzebuje formy zdolnej przenieść treści teologiczne i społeczne w świat dziecięcego doświadczenia, bez osłabiania ich powagi i bez obciążania dziecka odpowiedzialnością dorosłych. Dlatego istotne okazuje się rozróżnienie między rejestrami wypowiedzi a czterema formami komunikowania: obrazem, opowieścią, świadectwem i zaproszeniem. Przez obrazy domu i stołu, narracje biblijne i hagiograficzne, osobiste świadectwo biskupa oraz zaproszenie do odpowiedzi możliwej na danym etapie rozwoju doktryny ta ostatnia zostaje udostępniona dziecku jako sens związany z jego relacjami, pamięcią, pytaniami i codziennymi praktykami. Forma listu określa więc warunki, w których dziecko może stać się rzeczywistym adresatem słowa kościelnego, pozostając zarazem osobą chronioną przez odpowiedzialność dorosłych.

Podmiotowość dziecka zostaje w tych listach związana z uczestnictwem możliwym od razu w codziennych warunkach jego życia. Modlitwa, wdzięczność, udział w liturgii, troska o innych, zadawanie pytań, gest pojednania czy odpowiedź na zaproszenie biskupa mają niewielki ciężar instytucjonalny, ale duże znaczenie wychowawcze i teologiczne. Dzięki takim praktykom dziecko uczy się relacji z Bogiem, rodziną i wspólnotą, a także podstawowego uznania drugiego człowieka. Jego sprawczość pozostaje ograniczona wiekiem, zależnością i sytuacją rodzinną, lecz właśnie dlatego wymaga ochrony. Dziecko może uczestniczyć w dobru wspólnym przez odpowiedź właściwą dla swojego etapu rozwoju. Warunki, od których zależy jego wzrastanie, muszą jednak tworzyć dorośli: rodzina, wspólnota kościelna oraz instytucje odpowiedzialne za wychowanie i ochronę.

Granice wnioskowania wyznacza model dzieciństwa wpisany w znaczną część zgromadzonych źródeł. Wiele listów zakłada, że dziecko wzrasta w dość stabilnym środowisku rodzinnym, a rodzice, parafia i katecheza tworzą spójną przestrzeń inicjacji religijnej. Dzięki temu można mówić o domu, sakramencie i wspólnocie językiem bliskości, zaufania i ciągłości wychowania. Taki obraz nie obejmuje jednak pełnej różnorodności współczesnych doświadczeń dzieci: rodzin rozbitych i rekonstruowanych, migracji, ubóstwa, obojętności religijnej, konfliktu, przemocy czy nieobecności jednego z rodziców[13]. Zgromadzone źródła rzadko podejmują te kwestie wprost. To ograniczenie otwiera ważne pytanie do dalszych badań: jak formułować kościelne słowo do dzieci, dla których dom nie jest oczywistą przestrzenią stabilności, bezpieczeństwa i religijnego wsparcia?

Podstawa źródłowa ma również ograniczenia geograficzne i kulturowe. Choć obejmuje teksty w kilku językach, pozostaje przede wszystkim związana z Europą i Ameryką Północną. Poza jej zakresem znalazły się tradycje kościelne Afryki, Azji i Ameryki Łacińskiej, w których relacje między dzieckiem, rodziną rozszerzoną i wspólnotą kościelną mogą układać się inaczej. Dalsze badania powinny więc objąć recepcję listów przez dzieci, poszerzyć korpus o źródła pozaeuropejskie oraz uwzględnić doświadczenia słabo obecne w badanym materiale: rozwód,

[13] Por. Główny Urząd Statystyczny, *Piecza zastępcza w 2025 r.*, Warszawa 2026; M. Kierzkowska, K. Skarbek-Jaskólska, *Rodzina patchworkowa. Hybrydowy model współczesnej rodziny*, Warszawa 2024.

migrację, żałobę, klęskę żywiołową i inne sytuacje zmieniające sposób przeżywania domu, bezpieczeństwa i wspólnoty. Dopiero taka perspektywa pozwoli pełniej ocenić, jak kościelne słowo kierowane do dzieci może służyć ich dobru w zróżnicowanych kontekstach życia.

Bibliografia

Źródła

Benedykt XVI, List Ojca Świętego do dzieci (2007), https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/en/letters/2007/documents/hf_ben-xvi_let_20070903_bambini-austria.html [dostęp: 6.07.2026].

Boyea E., Bishop's Blessing to First Communicants, Lansing 2026, https://www.dioceseoflansing.org/news/read-bishop-boyeas-blessing-first-communicants-diocese-lansing [dostęp: 6.07.2026].

Cordeiro J., *Carta às crianças da Diocese de Bragança-Miranda que fazem a primeira comunhão no ano da Eucaristia*, Bragança 2019, https://www.diocesebm.pt/sites/default/files/pagina_ficheiros/carta_as_criancas.pdf [dostęp: 6.07.2026].

d'Ornellas P., *La Lettre aux enfants. Que votre joie soit parfaite!*, Rennes, 8.04.2018, informacja o liście: https://rennes.catholique.fr/demarche-synodale/320691-mgr-dornellas-adresse-aussi-une-lettre-pastorale-aux-enfants-et-jeunes/ [dostęp: 6.07.2026].

Dieser H., *Brief an die Erstkommunionkinder 2020*, Aachen 2020, https://gdg-barbara-mechernich.bistumac.de/export/sites/region-eifel/gdg-st-barbara-mechernich/.galleries/Downloads-fuer-Fussbereich/Brief-von-Bischof-Helmut-Dieser-an-die-Erstkommunionkinder-2020.pdf [dostęp: 7.07.2026].

Dziuba A.F., *List Biskupa Łowickiego do dzieci pierwszokomunijnych*, Łowicz 2020, https://diecezja.lowicz.pl/listy-pasterskie/list-biskupa-lowickiego-do-dzieci-pierwszokomunijnych/ [dostęp: 6.07.2026].

Franciszek, *Orędzie na I Światowy Dzień Dzieci* (2.03.2024), https://www.vatican.va/content/francesco/pl/messages/bambini/documents/20240302_messaggio-bambini.html [dostęp: 6.07.2026].

Giudice G., *Lettera ai bambini di Prima Comunione*, Nocera Inferiore-Sarno 2012, https://www.diocesinocerasarno.it/2012/06/13/lettera-ai-bambini-di-prima-comunione/ [dostęp: 6.07.2026].

Glettler H., *Brief an die Erstkommunionkinder* (18.04.2020), Innsbruck, https://www.dibk.at/content/download/105377/2603853 [dostęp: 7.07.2026].

Jan Paweł II, List do dzieci *Tra pochi giorni* w Roku Rodziny (13.12.1994), https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/listy/do_dzieci [dostęp: 6.07.2026].

Kopiec J., *List do dzieci przygotowujących się do Pierwszej Komunii Świętej oraz ich rodziców*, Gliwice 2020, https://andrzej.zabrze.pl/list-biskupa-do-dzieci-komunijnych/ [dostęp: 6.07.2026].

Marto A., *Carta de D. António Marto às Crianças*, Leiria-Fátima 2007, https://www.fatima.pt/pt/news/na-carta-as-criancas-d-antonio-marto-convida-as-para-peregrinacao-fatima [dostęp: 6.07.2026].

Matano S.R., *Letter to First Communicants, Candidates for Confirmation and Their Families*, Rochester 2020, https://catholiccourier.com/articles/bishop-addresses-young-candidates-awaiting-sacraments/ [dostęp: 6.07.2026].

Overbeck F.-J., *List do dzieci pierwszokomunijnych diecezji Essen*, Essen 2020, informacja diecezji zawierająca omówienie i cytaty z listu: https://www.bistum-essen.de/pressemenue/artikel/erstkommunionkinder-erhalten-post-vom-bischof [dostęp: 7.07.2026].

Overbeck F.-J., *List do katolickich dzieci rozpoczynających naukę w szkole podstawowej w diecezji Essen*, Essen 2022, informacja diecezji zawierająca omówienie i cytaty z listu: https://www.bistum-essen.de/pressemenue/artikel/bischof-schreibt-4700-kindern-zum-start-in-der-grundschule [dostęp: 7.07.2026].

Przybylski A., *List do dzieci* (2.02.2026), Katowice, https://www.archidiecezjakatowicka.pl/o-diecezji/aktualnosci/3987-list-ktory-prowadzi-do-pana-boga [dostęp: 6.07.2026].

Stolárik S., *List prvoprijímajúcim a birmovancom*, Rožňava 2020, https://tkkbs.sk/view.php?cisloclanku=20200601023 [dostęp: 6.07.2026].

Trevisi E., *Lettera del Vescovo ai bambini e alle bambine per San Nicolò*, Trieste 2025, https://www.diocesi.trieste.it/blog/2025/12/05/lettera-del-vescovo-ai-bambini-e-alle-bambine-per-san-nicolo-2025/ [dostęp: 6.07.2026].

Woelki R.M., *Brief an alle Erstkommunionkinder im Erzbistum Köln*, Köln, Weißer Sonntag 2020, https://www.erzbistum-koeln.de/export/sites/ebkportal/erzbistum/erzbischof/.content/documentcenter/predigten_rcw/200419_rcw_brief-kommunionkinder.pdf [dostęp: 7.07.2026].

Opracowania i dokumenty Kościoła

Biuro Delegata KEP ds. Ochrony Dzieci i Młodzieży, Fundacja Świętego Józefa KEP, Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego SAC, *Ochrona małoletnich i bezbronnych oraz pomoc pokrzywdzonym wykorzystaniem seksualnym w Kościele w Polsce. Raport za 2025 r.*, Warszawa 2026, https://ochrona.episkopat.pl/dokumenty/raport-systemu-za-rok-2025/ [dostęp: 6.07.2026].

Draguła A., *Listy, których nie było. Teologiczna interpretacja czasu epidemii w listach pasterskich biskupów polskich*, „Roczniki Teologiczne" 68,1 (2021), s. 23-41. DOI: 10.18290/rt21681-2.

Dykasteria Nauki Wiary, Deklaracja *Dignitas infinita* (2024).

Dykasteria Nauki Wiary, *Vademecum dotyczące wybranych kwestii proceduralnych w zakresie postępowania w przypadkach nadużyć seksualnych popełnianych przez duchownych wobec małoletnich, wersja 2.0* (5.06.2022), https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/ddf/rc_ddf_doc_20220605_vademecum-casi-abuso-2.0_pl.html [dostęp: 6.07.2026].

Fel S., *Dobro wspólne jako wartość i zasada etyczno-społeczna. Perspektywa katolickiej nauki społecznej*, „Zeszyty Naukowe KUL" 64,1-2 (2021), s. 121-136.

Franciszek, Adhortacja apostolska *Evangelii gaudium*, (2013).

Franciszek, List apostolski *Vos estis lux mundi* (2019).

Główny Urząd Statystyczny, *Piecza zastępcza w 2025 r.*, Warszawa 2026, https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/dzieci-i-rodzina/dzieci/piecza-zastepcza-w-2025-r-%2C1%2C10.html [dostęp: 6.07.2026].

Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Familiaris consortio* (1981).

Kierzkowska M., Skarbek-Jaskólska K., *Rodzina patchworkowa. Hybrydowy model współczesnej rodziny*, Warszawa 2024.

Konwencja o prawach dziecka, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne ONZ 20.11.1989, https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19911200526 [dostęp: 6.07.2026].

Nauki o rodzinie. Szanse i wyzwania dziedziny i dyscypliny naukowej, red. W. Kućko, Warszawa 2024.

Opiela M.L., *Integralny rozwój i wychowanie dziecka w pedagogii katolickiej*, „Studia Pastoralne" 19 (2023), s. 100-117.

Papieska Rada „Iustitia et Pax", *Kompendium nauki społecznej Kościoła*, Kielce 2005.

Papieska Rada ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji, *Dyrektorium o katechizacji*, Kielce 2020.

Słownik katolickiej nauki społecznej, red. P. Mazurkiewicz, P. Burgoński, K. Sulej, J. Węgrzecki, A. Wysocki, Warszawa 2024.

Sobór Watykański II, Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim *Gravissimum educationis* (1965).

Sobór Watykański II, Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele *Christus Dominus* (1965).

Sobór Watykański II, Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes* (1965).

Tragarz M., *Problematyka listów pasterskich Konferencji Episkopatu Polski w latach 2000–2019 w świetle wyzwań współczesności*, Tarnów 2022.

Wojtak M., *List pasterski – pragmatyczny aspekt wzorca gatunkowego*, w: *Znak językowy w pejzażu semiotycznym. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Józefa Wierzchowskiego*, red. J. Gardzińska, A. Maciejewska, Siedlce 2003, s. 185-198.

Życie rodzinne w dyskursie nauk o rodzinie, red. J. Stala, E. Osewska, Tarnów 2024. DOI: 10.48292/2024-08-Stala-ZRWDNOR.

Słowa kluczowe: dobro wspólne; dziecko; rodzina; Kościół; list biskupi
Keywords: common good; child; family; Church; bishop's letter